

ФУНКЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАПОЗИЧЕНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

Васковець Л. П. Функційний потенціал запозиченої казначейської лексики.

У статті розглянуто англійські запозичення української казначейської терміносистеми. Простежено функціонування інтернаціоналізмів і кальок англійського походження. Закцентовано увагу на доцільності використання запозичень.

Ключові слова: запозичення, англіцизм, інтернаціоналізм, калька, казначейська термінолексика.

Васковець Л. П. Функциональный потенциал заимствованной казначейской лексики.

В статье рассмотрены английские заимствования украинского казначейской терминотерминосистемы. Прослежено функционирование интернационализмов и калек английского происхождения. Акцентировано внимание на целесообразности использования заимствований.

Ключевые слова: заимствования, англицизм, интернационализм, калька, казначейская терминотерминосистема.

Vaskovec L. P. Functional potential of borrowing treasury vocabulary.

In the article the British Treasury borrowing Ukrainian terminology. Traced function internationalism and kalok English origin. Zaksentovano attention to the appropriate use of borrowing.

Key words: borrowings, English words, international words, loans, words which denote economic terms.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Запозичення – один із давніх шляхів збагачення будь-якої терміносистеми, зокрема й казначейської. Інтенсивність запозичення нових слів національною мовою залежить від кількох чинників, до яких варто зарахувати взаємодію її носіїв із представниками інших народів.

Утвердження України як незалежної держави посприяло активізації українсько-англійських мовних контактів, унаслідок чого з'явилася значна кількість запозичених лексем у різних сферах діяльності: в економіці, інших галузях науки, культурі, освіті тощо. Таке явище пояснюємо передусім тим, що останнім часом англійська мова набула особливого статусу, вона стала не тільки мовою міжнародного спілкування, а й основним засобом здобуття наукової та іншої інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники сучасного процесу лексичних запозичень зазначають, що нині з-поміж низки іншомовних понять англійського походження найпоширенішими є численні казначейські терміни на зразок *бюджет*, *чек*, *демпінг*, *дисконт*, *кліринг* та ін. Значна частина розгляданих мовних одиниць з'явилася давно, але вони вживалися переважно серед спеціалістів, а тепер виходять поза межі своєї системи, оскільки позначувані ними поняття стають актуальними для всього суспільства.

Проблема запозичень залишається й надалі однією з найбільш суперечливих: одні вчені вважають зростання запозичень явищем, яке засмічує чистоту мови, інші ж твердять, що запозичення не лише не пригнічують розвиток мови, а й розширюють її склад та стилістичне розмаїття, сприяють вдосконаленню власне мовних ресурсів, оскільки такі лексеми досить активно продукують похідні слова, активізують малопродуктивні афікси, стають основами цілих словотвірних гнізд, наприклад: *дисконт*, *дисконтувати*, *дисконтування*, *дисконтна ставка*.

Обсяг зарубіжних та вітчизняних досліджень із проблем запозичень досить значний. Зокрема, такі питання порушено в працях В. В. Виноградова, Д. С. Лотте, Ю. О. Жлуктенка, Л. П. Крисіна, С. В. Гриньова, Б. М. Ажнюка, Л. О. Симоненко, О. А. Стишова, П. О. Селігея, Л. П. Кислюк, В. П. Сімонок, І. Д. Фаріон та ін. Проте зазначені студії повною мірою не відбивають розв'язання заявленої проблеми.

Метою статті є спроба виявити вплив англіцизмів на функціонування й розвиток української казначейської термінологіки, яка ще не була об'єктом наукового дослідження. Задля цього розв'язували такі завдання: визначити характерні риси запозичень з англійської мови; простежити функціонування інтернаціоналізмів і кальок як видів запозичень; з'ясувати питання доцільності чи недоцільності вживання іншомовних термінів.

У сучасній лінгвістичній науці натрапляємо на різні дефініції поняття *англіцизм*, з-поміж яких заслуговує на увагу визначення, подане в словнику української мови: «англіцизм – слово або зворот, запозичені з англійської мови» [11, т. 1, с. 44].

Детальне дослідження джерельної бази дало змогу визначити найхарактерніші ознаки англійських запозичень, зокрема наявність:

- 1) звукосполучення **дж**: *хеджсування*, *джанк-облігації*, *леверидж*,

брокеридж, бюджет, імідж;

2) звукосполучень **ай, ей**: *андерайтинг, стейжинг, тайминг, еквайринг, трейдинг, форфейтинг, франчайзинг;*

3) суфіксів **-инг (-інг)**: *делістинг, кліринг, консалтинг, лізинг, моніторинг, рейтинг, семплінг, факторинг, фіксинг, холдинг;*

4) суфікса **-ер** (для позначення особи за видом діяльності): *брокер, джоббер, дилер, маклер, менеджер, ріелтер.*

Поступово терміносистему української мови інтенсивно починають поповнювати лексеми, утворені за новими зразками, що на сучасному етапі зумовило деяке перевантаження запозиченими поняттями з компонентом *-инг (-інг)*. Безумовно, такі термінологічні одиниці зручні для вживання, проте аналіз нинішньої ситуації свідчить про певною мірою неконтрольований процес використання цих термінолексем (зокрема, постійне використання одиниць іншомовного походження замість усталених протягом певного часу власне національних одиниць: *кліринг* замість *безготівкові розрахунки*, *трейдинг* замість *торгова операція*).

Одним із шляхів засвоєння запозичень є поєднання їх із власне мовними чи давно запозиченими термінами: *бюджетний процес, бюджетний розпис, клірингові розрахунки*.

Формально весь запозичений пласт термінів зі структурного погляду можна поділити на дві великі групи:

1) терміни з повним структурним збігом;

2) терміни, оформлені засобами мови-реципієнта, з частковою заміною компонентів.

Перша група охоплює термінологічні одиниці, які повністю відбивають структуру одна одної, тобто це слова, змінені графічно й передані засобами фонетики мови, що запозичує, без жодних змін: *бюджет* ← *англ. budget*, *кліринг* ← *англ. clearing*. Другу групу становлять терміни, морфологічно оформлені засобами мови, яка запозичує, тобто з використанням властивих лише цій мові (у цьому разі українській) афіксів, і терміни з частковою заміною компонентів: *англ. infla-tion* → *інфля-ц-ія*, *англ. rescrip-tions* → *рескрип-ц-ії*, *англ. endorse-ment* → *індоса-ц-ія*.

Міжнародний характер науки, уніфікація понять науково-технічної літератури сприяють появі в мові ще одного специфічного пласту лексики. Це зазвичай слова, утворені зі спільних для багатьох мовних систем греко-латинських терміноелементів, які називають *інтернаціоналізмами*. Практично в усіх мовах матеріальне оформлення терміноодиниці дає змогу зрозуміти, що перед нами інтернаціоналізм, оскільки, незважаючи на деякі фонеморфологічні відмінності, суть поняття залишається незмінною. Інтернаціоналізми англійського походження особливо активно поповнюють українську казначейську терміносистему: *бюджет, банкрут, фінанси, фонд*.

Одним із видів запозичень є *кальки*, їхній статус в українському

термінознавстві дискусійний, як і визначення поняття калька та процесів калькування, що пояснюємо двома причинами. По-перше, кальок у мові набагато менше, ніж звичайних запозичень, і, по-друге, їх важко виявляти, оскільки критерії, за якими слід кваліфікувати слово як кальку, не є чіткими.

Ю. О. Жлуктенко зауважує, що «на відміну від перенесення слів, яке полягає в засвоєнні іншомовного слова в його звичайній формі (з відповідними субституціями), калькування становить запозичення етимологічної структури (без її звукової форми) іншомовного слова, яка реалізується засобами сприймаючої мови, а також запозичення відповідного значення» [4, с. 119].

Диференційною ознакою кальок є нетиповість їхнього зовнішнього оформлення в мові – за структурою, фономорфологічним оформленням. Порівняно з кінцем XIX – початком XX ст., коли переважали словотвірні кальки з німецької мови (*Selbstkosten* – *собівартість*, *Kostenanschlag* – *кошторис*), нині в українській мові переважають семантичні кальки, основним джерелом яких є англійська мова (причому переважно в її американському варіанті) – *shadow economy*, *shadow capital* → *тіньова економіка*, *тіньовий бізнес*, *тіньовий кабінет*, *тіньовий капітал*.

Деякі групи лексики особливо активні у формуванні стійких словосполучень, що за походженням є кальками. Значну групу таких мовних одиниць формують прикметники на позначення кольору в казначейських терміносполуках. Практично всі кольори в системах спеціальної лексики мають переносне значення. Частина таких значень – результат впливу іншомовних одиниць. Зокрема, субстантивована лексема *зелені* в значенні *долари* – з англійської *greens*.

Простеживши функційну активність запозичених термінів і семантично тотожних із ними питомих українських, виявляємо, що в класичній парі «іншомовний – український» частіше вживають іншомовний чи міжнародний термін. Це можна пояснити існуванням єдиної системи суспільних відносин, що потребує рівнозначної системи найменувань, адже сьогодні йдеться про прагнення сучасного суспільства до міжнародних стандартів. Крім цього, домінування іншомовного терміна можна прокоментувати його семантичною моноструктурністю, а отже, здатністю до точнішого передавання змісту казначейських понять. Як відомо, питомі лексеми внаслідок тривалого життя в мові зазвичай «обростають» додатковими співзначеннями, що істотно ускладнює адекватне сприйняття їхнього змісту. До позитивів можна також зарахувати той факт, що разом із запозиченням у мову проникають нові поняття, які спонукають до пошуків відповідних власних мовних еквівалентів.

Серед умов, що сприяють масовому й досить легкому входженню запозичень в українську мову, значну роль відіграють й умови соціально-психологічні: це насамперед «респектабельність» іншомовного терміна

(*дефолт* звучить набагато солідніше, ніж *невиконання грошових зобов'язань*, *дисконт* – ніж *знижка* т. ін.) та фактор моди (тому деякі одиниці повторюють дедалі частіше, наприклад, *демпінг*).

Англомовні впливи на українську казначейську терміносистему в досліджуваній нами період інтенсивніші й різноманітніші порівняно з попередніми десятиліттями. Процес збільшення англіцизмів розглядаємо як фактичне підтвердження прогнозів багатьох учених, що англійська мова поступово отримує статус «мови спілкування ХХІ століття» [5, с. 20].

Зовнішній вплив на мову в жодному разі не відбувається безслідно, і тому неодмінною умовою використання кожного запозичення є аналіз ситуації в кількох напрямках: по-перше, шкідливості чи нешкідливості збільшення й без того значного обсягу запозичень; по-друге, доречності тих чи тих термінів у певних процесах мовної комунікації; по-третє, доцільності запозичення одиниць інших мов за наявності власне національних відповідників.

Отже, активне поповнення й використання іншомовних термінів у корпусі сучасної казначейської лексики – явище, зумовлене низкою причин лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру. Умови активізації запозичень спричинені розширенням можливостей користування іншомовними писемними джерелами інформації, участю в міжнародних наукових проектах, збільшенням кількості мовців-білінгвів, а також позитивним сприйняттям суспільством іншомовних слів, чому сприяли суспільно-політичні та економічні зміни в Україні. Запозичення розширюють лексичні можливості казначейської терміносистеми, поповнюють її кількісний і якісний склад. Функційний потенціал новітньої казначейської лексики є перспективою подальших наукових розвідок.

Література

1. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації / Б. М. Ажнюк // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 48–54.
2. Вакулик І. І. Запозичення з класичних мов у науковій термінології сучасних європейських мов (на матеріалі юридичних та економічних термінів української, російської, німецької, французької, англійської мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. І. Вакулик. – К., 2004. – 20 с.
3. Економічний тлумачний словник : власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський) / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко. – Тернопіль : Астон, 2003. – 672 с.
4. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Вид-во КДУ, 1966. – 125 с.
5. Лагутін В. Д. Людина і економіка: соціоекономіка / В. Д. Лагутін. – К. : Просвіта, 1996. – 336 с.
6. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології / Л. О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1991. – 152 с.
7. Панько Т. І. Українське термінознавство : [підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Т. І. Панько, І. М. Кочан,

Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.

8. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов (на матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів) / С. В. Семчинський. – К. : Вища шк., 1974. – 256 с.

9. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра : УНБЦ «Рідна мова», 2000. – 1017 с.

10. Чорновол Г. В. Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові (на матеріалі періодичних видань): : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. В. Чорновол. – К., 2004. – 23 с.

11. Словник української мови : в 11-ти т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.